

Sygn. akt III USKP 114/21

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 16 lutego 2022 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Dawid Miąsik (przewodniczący)

SSN Józef Iwulski (sprawozdawca)

SSN Zbigniew Korzeniowski

w sprawie z odwołania A. C.

od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w J.

o emeryturę z tytułu pracy w warunkach szczególnych,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 16 lutego 2022 r.,

skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...] z dnia 20 grudnia 2019 r., sygn. akt III AUa [...],

**uchyla zaskarżony wyrok i oddala apelację od wyroku Sądu
Okręgowego w K. z dnia 12 czerwca 2018 r., IV U [...].**

UZASADNIENIE

Decyzją z dnia 27 grudnia 2016 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych (ZUS), Oddział w J. odmówił A. C. przyznania prawa do emerytury w obniżonym wieku z tytułu pracy w warunkach szczególnych, dochodzonego wnioskiem z dnia 2 grudnia 2016 r. w trybie przepisów ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2016 r., poz. 887 ze

zm.; aktualnie: jednolity tekst: Dz.U. z 2021 r., poz. 291 ze zm.; dalej jako ustawa emerytalna).

Sąd Okręgowy w K. wyrokiem z dnia 15 marca 2017 r. zmienił zaskarżoną decyzję i przyznał wnioskodawcy prawo do emerytury poczynszyszy od daty złożenia wniosku. Orzeczenie zapadło w wyniku ustalenia, że w okresach zimowych wnioskodawca jako kierowca ciągnika wykonywał prace transportowe. Sąd podkreślił, że od 1 listopada do 31 marca nie są wykonywane żadne prace polowe i dlatego te okresy mieszczące się w trakcie zatrudnienia wnioskodawcy w PGR zaliczył do okresów pracy w warunkach szczególnych. Suma tych okresów - w ocenie Sądu pierwszej instancji - wynosi 3 lata i 9 miesięcy oraz łącznie z okresem uznanym przez ZUS (12 lat i 7 dni) przekracza 15 lat wymagane do nabycia emerytury przewidzianej art. 184 ustawy emerytalnej.

Wyrokiem z dnia 8 marca 2018 r., III AUa [...], Sąd Apelacyjny w [...] uchylił wyrok Sądu Okręgowego i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania. W uzasadnieniu Sąd Apelacyjny uznał, że nie zostało wyjaśnione, czy wnioskodawca faktycznie w okresach jesienno-zimowych wykonywał prace transportowe.

Sąd Okręgowy w K. - po ponownym rozpoznaniu sprawy - wyrokiem z dnia 12 czerwca 2018 r. oddalił odwołanie i nie obciążył wnioskodawcy kosztami postępowania. Sąd Okręgowy ustalił, że wnioskodawca (urodzony 7 listopada 1956 r.) w dniu 6 czerwca 1975 r. został zatrudniony w PGR w Zakładzie S. na stanowisku kierowcy ciągnika, na którym pracował do dnia 12 października 1984 r. Gospodarstwo to prowadziło w tym czasie hodowlę krów, cieląt, trzody chlewnej i owiec. Na paszę dla tych zwierząt, w PGR uprawiano zboża, kukurydzę i buraki. W PGR było zatrudnionych około 20 traktorzystów. Wnioskodawca pracował w tym gospodarstwie jako kierowca ciągnika. Od wiosny do jesieni wykonywał prace polowe, takie jak orka, bronowanie, opryski, sianokosy oraz żniwa, a także zwożenie plonów. W okresie jesienno-zimowym wykonywał prace transportowe polegające na zwożeniu siana i płodów rolnych do magazynów. Ponadto zajmował się zwózką drewna z lasu do tartaku. W ocenie Sądu Okręgowego w ramach działalności PGR przez kilku kierowców ciągników, w tym wnioskodawcę, wykonywane były także czynności transportowe po drogach publicznych. Jednakże nie były to prace wykonywane stale i w pełnym wymiarze czasu pracy. Sąd

Okręgowy stwierdził wobec tego, że wnioskodawca w okresie zatrudnienia w PGR nie pracował stale i w pełnym wymiarze czasu pracy przy pracach transportowych, a więc nie spełnił warunku co najmniej 15-tu lat pracy w szczególnych warunkach.

Po rozpoznaniu apelacji wnioskodawcy, wyrokiem z dnia 20 grudnia 2019 r., III AUa [...], Sąd Apelacyjny w [...] zmienił zaskarżony wyrok oraz poprzedzającą go decyzję ZUS z dnia 27 grudnia 2016 r. w ten sposób, że przyznał wnioskodawcy prawo do emerytury poczynszyszy od dnia 1 grudnia 2016 r., stwierdzając brak odpowiedzialności organu rentowego za nieustalenie ostatniej okoliczności niezbędnej do wydania decyzji oraz zasądził od organu rentowego na rzecz wnioskodawcy zwrot kosztów procesu za obie instancje. Sąd Apelacyjny w oparciu o opinie biegłych sądowych stwierdził, że kierowca ciągnika (traktorzysta) wykonujący prace w rolnictwie jest w narażony w tożsamym stopniu na czynniki szkodliwe jak kierowca ciągnika zatrudniony w branży transportowej. W związku z tym uznał, że wnioskodawca był narażony przez cały sporny okres zatrudnienia na działanie czynników szkodliwych dla zdrowia i bez względu na to, czy kierował ciągnikiem (traktoem) w transporcie, czy obsługiwał ciągnik podczas prac polowych. W obu przypadkach jest to ciężka praca wymagająca dużej koncentracji i wysiłku psychofizycznego. W obu sytuacjach wnioskodawca obsługiwał zawsze (i to nawet powyżej 8 godzin na dobę) ten sam rodzaj ciągnika. Sąd Apelacyjny przyjął, że praca kierowcy ciągnika w polu była znacznie bardziej wymagająca i trudniejsza, a tym samym bardziej szkodliwa i uciążliwa dla zdrowia niż praca kierowcy ciągnika w transporcie. Ubezpieczony kierując ciągnikiem w polu zawsze miał do niego doczepiony sprzęt rolniczy. Sąd drugiej instancji podniósł, że państwowe gospodarstwa rolne nie należały do sektora transportowego gospodarki. Jednakże pod poz. 3 działu VIII wykazu A stanowiącego załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 8, poz. 43 ze zm.; dalej jako rozporządzenie z dnia 7 lutego 1983 r.), poza pracą kierowców ciągników, wymienione zostały również prace kierowców kombajnów lub pojazdów gąsienicowych. Kombajny i pojazdy gąsienicowe nie służą do transportu po drogach towarów. Definicja ciągnika w przepisach regulujących zasady ruchu drogowego wskazuje na jego

podstawowe przeznaczenie do wykonywania prac rolniczych, a jedynie wyjątkowo do pracy w transporcie. Nie ulega wątpliwości, że kombajny i ciągniki rolnicze są maszynami rolniczymi służącymi do prac polowych. Prawodawca, wymieniając te pojazdy i pracę kierowców w dziale transportu, nie miał zatem zamiaru wyłączenia pracy operatorów tego sprzętu z pracy w warunkach szczególnych. Tym samym - w ocenie Sądu Apelacyjnego - należy przyjąć, że ustawodawca, regulując ten rodzaj pracy w dziale VIII, pod pozycją 3, wykazu A do rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r., wziął pod uwagę, że pracą w szczególnych warunkach jest też praca kierowcy ciągnika rolniczego, kombajnu i kierowcy pojazdu gąsienicowego, które są typowymi, klasycznymi pracami w rolnictwie. Z tego względu Sąd Apelacyjny nie podzielił stanowiska wyrażonego przez Sąd Najwyższy w uzasadnieniu wyroku z dnia 3 grudnia z 2013 r., I UK 172/13, że wykonywanie przez kierowcę ciągnika prac innych niż transportowe (prac polowych) wyklucza zaliczenie takiego zatrudnienia do stażu pracy w warunkach szczególnych (tak też w wyrokach Sądu Najwyższego: z dnia 5 maja 2016 r., III UK 121/15 oraz III UK 132/15). Zdaniem Sądu drugiej instancji, zeznania świadków i wnioskodawcy dowodzą, że przez cały okres zatrudnienia w PGR w S., stale i w pełnym wymiarze czasu pracy wykonywał on pracę na stanowisku kierowcy ciągnika, wykonując prace transportowe. Spełnione zostały więc przesłanki stwierdzenia, że w okresie zatrudnienia w PGR w S. od 6 czerwca 1975 r. do 12 października 1984 r. wnioskodawca na stanowisku kierowcy ciągnika w pełnym wymiarze czasu pracy wykonywał pracę wymienioną w załączniku A dział VIII poz. 3 powołanego załącznika do rozporządzenia.

W skardze kasacyjnej od powyższego wyroku organ rentowy podniósł zarzut naruszenia art. 184 ust. 1 w związku z art. 32 ust. 1, 2 i 4 ustawy emerytalnej w związku z § 4 ust. 1 i § 2 ust. 1 rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r., przez ich błędną wykładnię polegającą na przyjęciu, że praca kierowcy ciągnika jest pracą w szczególnych warunkach także wówczas, gdy była wykonywana jako praca polowa. W uzasadnieniu skargi kasacyjnej podniesiono, że niemiarodajne jest definiowanie zagrożeń związanych z pracą kierowcy ciągnika w rolnictwie i odnoszenie tak określonych warunków szkodliwych do prac kierowców ciągników w transporcie. Skarżący organ rentowy wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozstrzygnięcia,

ewentualnie o uchylenie zaskarżonego orzeczenia w całości i rozstrzygnięcie sprawy co do istoty przez oddalenie apelacji.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna organu rentowego jest uzasadniona. Zgodnie z art. 184 ust. 1 w związku z art. 32 ust. 1, 2 i 4 ustawy emerytalnej ubezpieczonym urodzonym po 31 grudnia 1948 r. przysługuje emerytura po osiągnięciu wieku przewidzianego w art. 32 tej ustawy, jeżeli w dniu jej wejścia w życie, to jest przed 1 stycznia 1999 r., osiągnęli okres zatrudnienia w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze wymagany w przepisach dotychczasowych, do nabycia prawa w wieku niższym niż 60 lat dla kobiet i 65 lat dla mężczyzn oraz okres składkowy i nieskładkowy wynoszący 25 lat. Rozporządzenie z dnia 7 lutego 1983 r. w § 2 ust. 1 stanowi, że okresami pracy uzasadniającymi prawo do świadczeń na zasadach w nim określonych są okresy, w których praca w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze jest (była) wykonywana stale i w pełnym wymiarze czasu pracy obowiązującym na danym stanowisku pracy. Stosownie natomiast do § 4 ust. 1 tego rozporządzenia pracownik, który wykonywał prace w szczególnych warunkach, wymienione w wykazie A, nabywa prawo do emerytury, jeżeli spełnia łącznie następujące warunki: 1) osiągnął wiek emerytalny wynoszący dla mężczyzny 60 lat oraz 2) ma wymagany okres zatrudnienia, w tym co najmniej 15 lat pracy w szczególnych warunkach. Zgodnie z powyższym Sąd Najwyższy przyjmuje, że pracą w szczególnych warunkach jest praca wykonywana stale (codziennie) i w pełnym wymiarze czasu pracy w warunkach pozwalających na uznanie jej za jeden z rodzajów pracy wymienionych w wykazie stanowiącym załącznik do rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 14 września 2007 r., III UK 27/07, OSNP 2008 nr 21-22, poz. 325; z dnia 19 września 2007 r., III UK 38/07, OSNP 2008 nr 21-22, poz. 329; z dnia 6 grudnia 2007 r., III UK 66/07, LEX nr 483283; z dnia 22 stycznia 2008 r., I UK 210/07, OSNP 2009 nr 5-6, poz. 75; z dnia 24 marca 2009 r., I PK 194/08, LEX nr 528152; dnia 1 czerwca 2010 r., II UK 21/10, LEX nr 619638).

Wyodrębnienie prac w szczególnych warunkach uzasadniających nabycie prawa do emerytury w obniżonym wieku emerytalnym ma charakter branżowo-stanowiskowy. W uzasadnieniu uchwały siedmiu sędziów z dnia 8 sierpnia 2019 r., III UZP 3/19 (OSNP 2009 nr 1, poz. 9) Sąd Najwyższy podkreślił, że taka systematyka nie jest przypadkowa, gdyż konkretne stanowisko jest narażone na ekspozycję czynników szkodliwych w stopniu mniejszym lub większym w zależności od tego, w którym dziale gospodarki (branży) jest umiejscowione. Dlatego konieczny jest bezpośredni związek wykonywanej pracy z procesem technologicznym właściwym dla danego działu gospodarki. Za przyjęciem branżowo-stanowiskowego charakteru wyodrębnienia prac wykonywanych w szczególnych warunkach przemawia to, że w zależności od działu gospodarki (branży), w którym jest umiejscowione konkretne stanowisko (konkretny rodzaj pracy), jest ono narażone na ekspozycję czynników szkodliwych w stopniu mniejszym lub większym. Jeśli więc prawodawca zdecydował o umieszczeniu określonego rodzaju pracy (stanowiska pracy) w wykazie prac wykonywanych w szczególnych warunkach, przypisując go do konkretnego działu gospodarki (przemysłu, branży), to okoliczność ta bez wątpienia świadczy o narażeniu tego rodzaju pracy, właśnie w tym dziale gospodarki, na ekspozycję czynników szkodliwych w stopniu większym niż w innych działach gospodarki. Oznacza to, że przynależność pracodawcy do określonej gałęzi gospodarki ma znaczenie istotne i nie można dowolnie, z naruszeniem postanowień rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r., wiązać konkretnych stanowisk pracy z branżami, do których nie zostały one przypisane w tym akcie prawnym (por. przykładowo wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 19 maja 2011 r., III UK 174/10, LEX nr 901652; z dnia 3 czerwca 2008 r., I UK 381/07, LEX nr 494112; z dnia 16 czerwca 2009 r., I UK 20/09, LEX nr 515698; z dnia 16 czerwca 2009 r., I UK 24/09, LEX nr 518067; z dnia 1 czerwca 2010 r., II UK 21/10, LEX nr 619638; z dnia 19 maja 2011 r., III UK 174/10, LEX nr 901652).

W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się, że jeżeli praca wykonywana na konkretnym stanowisku (u pracodawcy) w zakładzie pracy należącym do jednej branży (np. kierowcy samochodu ciężarowego w kombinacie rolno-spożywczym z branży rolniczej) odpowiada pracy wymienionej w załączniku do rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r., ale przypisanej do innej branży (np.

transportowej), to dopuszczalne jest przełamanie branżowego przypisania stanowisk pracy uprawniających do emerytury w wieku obniżonym. Dla takiego przełamania wymagane jest jednak ustalenie, że pracownicy zatrudnieni na takim samym stanowisku pracy w różnych branżach (np. kierowca ciągnika z transporcie, kierowca ciągnika w przedsiębiorstwie rolnym wykonujący prace transportowe) wykonywali prace tego samego rodzaju i narażeni byli w takim samym stopniu na ekspozycję na te same czynniki szkodliwe. Sąd Najwyższy podkreśla, że to "przełamanie" dozwolone jest tylko w zakresie dotyczącym "branży" i tylko w przypadku wykonywania takiej samej pracy, jak praca odpowiadająca pracy wykonywanej na stanowisku wymienionym w załączniku do rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r., a nie w przypadku wykonywania innej pracy (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 października 2021 r., III USKP 62/21, niepublikowany).

Wykaz A dział VIII stanowiący załącznik do rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. określa rodzaje prac w transporcie, które mogą być uznane za pracę w szczególnych warunkach. Są wśród nich zarówno prace, które polegają tylko na kierowaniu pojazdem, ale również i takie, których zasadniczym celem jest transport osób, czy materiałów. Wspólnym mianownikiem łączącym te prace jest ich szkodliwość, która wynika ze specyfiki tej branży, wiążącej się z dużym obciążeniem psychofizycznym osób kierujących pojazdami o charakterystyce odmiennej w stosunku do innych uczestników ruchu (gabarytach i sposobie przemieszczania się), wynikającym z konieczności zapewnienia bezpieczeństwa w ruchu drogowym. W przywołanym wyroku z dnia 13 października 2021 r., III USKP 62/21, Sąd Najwyższy przyjął, że powyższa specyfika pracy nie występuje w warunkach towarzyszącym pracom polowym (np. drgania, zapylenie, hałas, kontakt z środkami chemicznymi), zwłaszcza że prace te nie są pracami transportowymi (nie polegają na przewożeniu ludzi i ładunków), lecz są typowymi pracami w rolnictwie polegającymi na orce, siewie, nawożeniu i zbiorach płodów rolnych z użyciem przypiętych do traktora maszyn rolniczych, realizowanymi poza drogami publicznymi, a przez to bez narażenia na zagrożenia charakterystyczne dla ruchu drogowego.

W konsekwencji w orzecznictwie Sądu Najwyższego ugruntował się pogląd, że o ile pracami w warunkach szczególnych są te, które - choć wykonywane w

branży rolniczej - były ściśle związane z przewożeniem (transportem) różnych towarów, o tyle nie mogą być za nie uznane prace *stricto* rolnicze, polowe, wykonywane z użyciem ciągnika (traktora; por. w szczególności wyroki: z dnia 3 grudnia 2013 r., I UK 172/13, LEX nr 1467147; z dnia 13 sierpnia 2015 r., II UK 298/14, LEX nr 1797093; z dnia 5 maja 2016 r., III UK 121/15, LEX nr 2080883; z dnia 5 maja 2016 r., III UK 132/15, LEX nr 2052411; z dnia 13 lipca 2016 r., I UK 218/15, LEX nr 2108499; z dnia 15 listopada 2016 r., II UK 397/15, LEX nr 2177089; z dnia 26 stycznia 2017 r., III UK 51/16, LEX nr 2258032; z dnia 16 lutego 2017 r., II UK 730/15, LEX nr 2252207; z dnia 9 lutego 2017 r., III UK 66/16, LEX nr 2238701; z dnia 8 listopada 2017 r., III UK 210/16 oraz z dnia 27 czerwca 2018 r., I UK 168/17, LEX nr 2428257).

Z wiążących Sąd Najwyższy ustaleń poczynionych w rozpoznawanej sprawie wynika, że wnioskodawca zatrudniony był w PGR w S., które bez wątpienia nie było zakładem pracy funkcjonującymi w ramach branży transportowej, lecz w branży rolniczej. Wnioskodawca wykonywał prace kierowcy ciągnika na stanowisku pracownika produkcji roślinnej - traktorzysty. Jego głównymi zadaniami był transport płodów rolnych z pól do magazynów oraz czynności związane z uprawą pola. W dziale X wykazu A, stanowiącego załącznik do rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. określającego rodzaje prac "w rolnictwie i przemyśle rolno spożywczym", z pewnością nie wymienia się prac kierowców ciągników (traktorzystów). Prace takie wymienione są wyłącznie w dziale VIII "w transporcie i łączności". Ze względu na odmienną specyfikę pracy wykonywanej w rolnictwie, nie można jej utożsamiać z pracami wykonywanymi w transporcie, o których mowa w wykazie A, dział VIII, poz. 3 stanowiącym załącznik do rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r., a w konsekwencji pracy wykonywanej w rolnictwie nie można uznać za wykonywaną w szczególnych warunkach. W sprawie nie jest kwestionowane, że wnioskodawca, zwłaszcza w okresie zimowym, wykonywał także czynności transportowe po drogach publicznych. Niemniej nie były to prace wykonywane stale i w pełnym wymiarze czasu pracy. W związku z tym nie można ich uznać za pracę w szczególnych warunkach.

Z powyższych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁶ k.p.c. uwzględnił skargę kasacyjną i zgodnie z zawartym w niej wnioskiem, orzekł jak w

sentencji. Skarga kasacyjna nie zawierała wniosku o zasądzenie kosztów postępowania kasacyjnego.

a.S.